

NKE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓKÖZPONT ELEMZÉSEK – 2014/3

1581 Budapest Pf. 15 Tel: 432-90-92 Fax: 432-90-58 e-mail: svkk@uni-nke.hu
ISSN 2063-4862

A jelenlegi ukrán válságról

Mikola Azarov ukrán kormányfő 2014. január 28-i lemondása, illetve ugyanezen a napon a január 16-i, az alapvető szabadságjogokat csorbító törvényeknek az ukrán parlament általi visszavonása az első kézzelfogható eredményei a 2013. november 21. óta zajló ukrán tiltakozásoknak. Elemzésünkben e tiltakozások fordulópontjait, jellegzetességeit vesszük röviden számba annak érdekében, hogy érzékeltessük a válság kimenetelének lehetséges perspektíváit.

Azarov lemondása szimbolikusan is jó alkalom az ukrán belpolitikai fejlemények összegzésére: a közismerten oroszbarát ukrán kormányfő volt ugyanis az, aki novemberben hivatalosan bejelentette – az Ausztriában tartózkodó Viktor Janukovics helyett (s állítólag még az ukrán elnököt is meglepve¹) –, hogy Ukrajna az eredeti tervekkel ellentétben nem írja alá Vilniusban az Európai Unióval előkészített társulási egyezményt. A lemondásához vezető tüntetéssorozat gyakorlatilag Azarov bejelentését követően vette kezdetét november 21-én a kijevi Függetlenség téren (Majdan Nyezalezsznosztyi) és több más nyugat-ukrajnai városban, hogy azután változó intenzitással, változó főszereplőkkel és változó célokkal január végére az Azarov és kormánya bukásához vezessen.

Majdan – változó célok, változó főszereplők

Az EU–ukrán társulási egyezmény elutasítása miatt kirobbant Európa-párti ukrán tüntetéseket – Kijevben, Lvovban és néhány más nyugat-ukrajnai városban – 2013. november 19-től november 29-ig egy, az ukrán politika színpadán újonnan megjelenő fiatal generáció szervezte és vezette. Ez a generáció – amely már a független Ukrajnában szocializálódott, tanult, s igen jól ismeri és használja céljai elérésére a modern tömegkommunikációs eszközöket² – nem csupán a Viktor Janukovics elnök vezette politikai táborral, de a hivatalos ellenzéket is magába foglaló ukrán politikai elit egészével szemben is igen kritikus.³ Tiltakozása, kitartása és párt-politikai értelemben vett apolitikussága nemcsak a kormányt, hanem a hivatalos ukrán ellenzéket is láthatóan meglepte. Annak ellenére meglepte, hogy az Európai Unióhoz való közeledés azon kevés törekvések közé tartozik, amelyet az ukrán társadalom nagy többsége mindig is támogatott.⁴ Az ukrán parlament ellenzéki pártjainak politikusai – a Julija Timosenko bebörtönzött volt kormányfő mögött álló, Arszenyij Jacenyuk vezette *Szülőföld (Batykivscsina)*, a Vitalij Klicsko vezette *Ütés (UDAR)*, illetve az Oleh Tyahnibok vezette nacionalista *Szabadság (Szvoboda)* párt – csak december elejétől, a tüntetéssorozat második szakaszától kapcsolódtak be aktívabban a tiltakozásba. Ekkor is elsősorban a 2015-ös márciusi választásokat tartották szem előtt, és valójában máig sem sikerült teljesen átvenniük a Majdan-mozgalom politikai vezetését, ami a januári események óta komoly aggodalmat kelt külföldön.

A november 21-én megkezdett Európa-párti tiltakozás december első felében alighanem az érdektelenségbe fulladt volna (november végén már csak Kijevben tiltakoztak egyre inkább csökkenő számban fiatalok), ha a hatalom nem ad engedélyt a tüntetők ellen speciálisan kiképzett ukrán rohamrendőrség (a Berkut) november 29-i brutális fellépésére. Ez nem csupán új lendületet adott a kijevi tiltakozásoknak, hanem egyrészt új társadalmi csoportokat is a Majdan-mozgalom mellé állított, másrészt Európa-pártiból kormányellenes tiltakozássá alakította

¹ Imlieski, Roman: *Dymisja Azarowa - pierwszy sukces ukraińskiej opozycji*. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 01. 28.

² Nem csupán a tiltakozók által létrehozott honlapokra gondolunk (<http://euromaidanpr.wordpress.com/>; <http://www.ustream.tv/channel/press-club>), hanem például a tüntetőket támogató, az ukrán kormányzati portált december 1-jén ideiglenesen megbénító hacktivistákra is. Беб-сайт Кабміну теж уже не працює. *Evropejskaja Pravda*, 2013. 12. 01.

³ Konończuk, Wojciech – Olszański, Tadeusz A.: *Co Majdan mówi o Ukrainie? Diagnoza i perspektywy ukraińskiej polityki*. *Komentarze OSW*, 2014.01.17. 1–4.o.

⁴ Sz. Bíró Zoltán: *Ukrániai dilemmák*. *HVG.hu*, 2013.12.10.

át a tüntetést. Már itt érdemes jelezni, hogy Majdan-mozgalom életben tartásához, kiszélesítéséhez és radikalizálódásához döntő mértékben járult hozzá, hogy az ukrán kormányzat – politikai szempontból érthetetlen módon – a kivárás és tiltakozók kifárasztása helyett időről-időre igen brutálisan lépett fel a tiltakozók, illetve a velük szimpatizálók ellen. A már említett november 29-i fellépés mellett Tatjana Csornovol tényfeltáró újságíró december 25-i⁵, Jurij Lucenko, a ma az ellenzékhez tartozó volt belügyminiszter január 10-i megverése⁶, majd pedig az ukrán egyesülés ünnepén⁷ megölt, illetve megsebesített tiltakozók⁸ miatti társadalmi felháborodás lendítette tovább a december második felére alapvetően elerőtlenedett tiltakozásokat. Olyannyira, hogy 2014. január végére jó néhány olyan kelet-ukrajnai – például a dnyipropetrovszki, harkivi, zaporizzsjai, luhanszki – megyében is tiltakozásokra került sor, amelyek egyértelműen Viktor Janukovics politikai hátországának számítanak.⁹ Ezt különösen azért fontos hangsúlyoznunk, mert napjainkban a nemzetközi média – elsősorban az ukrán és az orosz kormányhoz közeli elemzőkre hivatkozva – igen gyakran emleget polgárháborús veszélyt Ukrajnában. Elfeledkeznek arról, hogy egyrészt a polgárháborúnak viszonylag pontosan meghatározott feltételei vannak (s ezek nem állnak fenn itt)¹⁰, másrészt a kormányzat és társadalom Ukrajnában tapasztalható összeütközésének formáját nem polgárháborúként, hanem sokkal inkább lázadásként, felkelésként jellemzi a nemzetközi biztonsági tanulmányok szakirodalmában.

A hatalom durva reakciója annál is kevésbé érthető, mert a Majdan-mozgalom – 2014. január végéig – politikai szempontból sem jelentett igazán komoly veszélyt a Janukovics-rezsimre. A mozgalom ugyanis politikai értelemben igen széttagolt és heterogén: az említett és még nem intézményesült új ukrán generáció, továbbá az egymással is vetélkedő, programjukat tekintve pedig igen különböző ellenzéki pártok (*Szülőföld, Útés, Szabadság, Nemzeti Ellenállás*) mellett a tiltakozók között ott találjuk az ukrán nemzeti radikális és szélsőjobboldali csoportokat is (például *Pravij szektor, Szokol, Trizub*).¹¹ Sőt ez utóbbiak januári tevékenysége egyenesen jól jött a hatalom által a tüntetők lejáratására indított hazai és nemzetközi propagandakampányhoz. Érdemes továbbá megemlíteni azt is, hogy egy decemberben készített felmérés szerint az ukrán társadalom nem csupán a kormánypártokkal, hanem az ellenzéki vezetőkkel szemben is erősen kritikus. A *Szülőföld* vezetőjét, Arszenyij Jacenyukot az ukránok 55%-a, az *Útést* (UDAR) vezető Vitalij Klicskót 48%-a, Oleh Tyahnibokot, a *Szabadság párt*

⁵ Az ukrán elnök ingatlanügyei miatt verték meg a kijevi újságírónót? *Euronews*, 2013.12. 26.

⁶ Rohamrendőrök bántalmazták a volt ukrán belügyminisztert. *Parameter.sk*, 2014. 01. 11.

⁷ 1919. január 22-én Kijev Szófia terén az Ukrán Köztársaság és a Nyugat-Ukrajnai Népköztársaság egy államba történő jelképes egyesülését ünnepelték meg. 1999-től ez a nap nemzeti ünnep lett Ukrajnában.

⁸ Wilczak, Jagienka: *Tragiczny Dzień Jedności. Polityka.pl*, 2014. 01. 22.; *Ukrajnai tüntetések – Már halálos áldozatai is vannak a kijevi tüntetéseknek. Magyar Nemzet*, 2014. 01. 23.; Wilgocki, Michał: *Serhij, Michail, Roman i Jurij. Zginęli i stali się męczennikami Majdanu. Gazeta Wyborcza*, 2014. 01. 29.

⁹ *Sytuacja na Ukrainie, 27 stycznia. Notatka Specjalna OSW*, 2014. 01. 27.; *Sytuacja na Ukrainie, 27–28 stycznia. Notatka Specjalna OSW*, 2014. 01. 28.; Konończuk, Wojciech – Olszański, Tadeusz A.: *Kryzys na Ukrainie: pierwszy krok do kompromisu. OSW Analizy*, 2014. 01. 29.

¹⁰ A polgárháború minősítésnek legalább négy – az 1949-es genfi egyezményekben lefektetett – kritériumnak kell megfelelnie: a polgárháborút kirobbantó félnek ki kell terjesztenie fennhatóságát az ország területének valamely részére; tényleges közigazgatási felügyeletet kell gyakorolnia az általa elfoglalt területen élő polgári lakosság felett; el kell érnie, hogy a központi hatalom vagy egy harmadik fél hadviselőként ismerje el; továbbá azt, hogy a kormány a reguláris fegyveres erőket is bevesse ellene. A genfi egyezmények ugyanakkor nem határozzák meg a polgárháború fogalmát, csupán annyit mondanak róla, hogy nem államok között vívott fegyveres konfliktus. A szervezett politikai erőszak e formájának definiálására James D. Fearon tett kísérletet, aki szerint a polgárháború „egy országon belül, szervezett csoportok által vívott fegyveres konfliktus, amelynek célja a központi vagy a regionális hatalom megszerzése vagy a kormányzati politika megváltoztatásának kikényszerítése.” (James Fearon: *"Iraq's Civil War"*. *Foreign Affairs*, March/April 2007.) Ehhez még hozzátehetjük, hogy többen az áldozatok száma is a polgárháború egyik feltételének tekintik: míg Erroll Henderson és David Singer szerint a polgárháborút olyan hosszabb időn keresztül, elsődlegesen belső, évente legalább ezer halottal járó fegyveres küzdelem, melyben a kormányerők egy hatékony védekezésre képes felkelő erővel állnak szemben, addig mások már a felek 100-100 fős áldozata esetén is polgárháborúról beszélnek. Henderson, Erroll – Singer, David: *Civil War in the Post-Colonial World, 1946–92. Journal of Peace Research*, Vol. 37, No. 3 (May 2000), 275–299. o.; Hironaka, Ann: *Neverending Wars. The International Community, Weak States, and the Perpetuation of Civil War*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England 2005. 3. o.

¹¹ Карапетян, Марина: «Правый сектор» Майдана. *Medialeaks.ru*, 2013.12.10.; Правый сектор. Інформація об організації от Союзу офіцерів спецподразделений України. *Rusinform.net*, 2014.01.26.; *Ukrajna ult-rái. Dohoto.blog.hu*, 2014.01.28.

vezetőjét 58,8%, Jurij Lucenkót, a *Nemzeti Ellenállás* nevű politikai formáció vezetőjét pedig 60,1% utasította el.¹² Ebben valószínűleg komoly szerepet játszik, hogy a hivatalos ellenzék napjainkban nem rendelkezik reális alternatív társadalmi-gazdasági programmal, követeléseik egy része pedig irreális. Például előrehozott parlamenti és elnökválasztást követelnek olyankor, amikor arra programban, infrastrukturálisan és pénzügyileg maguk is felkészületlenek. Ráadásul Vlagyimir Putyin és Viktor Janukovics 2013. december 17-i moszkvai megállapodásával – amelynek teljesülése esetén 2014-ben az ukrán kormány 15 milliárd dollárnyi orosz hitelhez, a gáz árának 406 dollárról 269 dollárra való csökkentése révén pedig további 3–5 milliárd dollárnyi megtakarításhoz juthat¹³ – az ukrán elnök hatalmas lépést tett a 2015-ös választások megnyerésének pénzügyi megalapozása felé, olyannyira, hogy a 2014-es ukrán költségvetésben már szerepelt is a szavazatszerzéshez e forrásból biztosított szociális juttatások egy része.¹⁴ Vagyis minden arra predesztinálta a kormányzatot, hogy türelmesen és nagyobb konfliktusok nélkül várja ki a tiltakozó mozgalom lecsendesülését.

A rezsim – eszközök és lépések

Napjainkban valószínűleg sokan alig hiszik el, hogy a szinte pontosan négy évvel ezelőtt hatalomra került Viktor Janukovics 2010-ben a független Ukrajna egyik legnagyobb és legátfogóbb reformtervét dogoztatta ki és ígérte megvalósítani.¹⁵ Reformtervei az ukrán politikai és gazdasági szférát egyaránt érintették. A politikai reformtervek az alkotmányos berendezkedés és a közigazgatás átalakítását, valamint a korrupció elleni harcot, a gazdasági reformtervek a makroökonómiai stabilizációt, az adó- és a nyugdíjrendszer átalakítását, a befektetési klíma javítását, a földpiac átalakítását, továbbá az ukrán gázszektor reformját tűzték célul. A reformok esélyeit jelentősen növelte a közvélemény szemében, hogy a 2010-es alkotmányos reform véget vetett annak a hatalmi patthelyzetnek, amely állandósítva a 2004 és 2010 között hatalmon lévő narancsos politikai elit táborai közötti politikai küzdelmet, egyben meg is bénította azt,¹⁶ Viktor Janukovics elnök kezében pedig olyan hatalmat összpontosított, mint amilyen még senkinek sem volt korábban a független Ukrajna történetében.¹⁷ A reformok azonban elégtelennek vagy kontraproduktívnak bizonyultak, illetve megbuktak a társadalom és az oligarchák ellenállásán.¹⁸ A mostani események szempontjából azonban fontos jeleznünk, hogy két területen – az elnöki hatalom koncentrációja és a központi hatalmat befolyásoló oligarchák létszámának csökkentése terén (8–10-ről 3–4-re) – alapvetően sikeresnek bizonyultak a janukovicsi reformok, bár az utóbbival valószínűleg az oligarchák között több ellenséget is szerzett az elnök. Érdemes továbbá szem előtt tartanunk, hogy a 2008-as gazdasági válság rendkívül keményen rázta meg az ukrán gazdaságot – teljesítménye 2009-ben közel 15%-kal esett vissza –, s persze azt az ukrán társadalmat is, amely az 1990-es évtizedben egyszer

¹² Konończuk, Wojciech – Olszański, Tadeusz A.: *Co Majdan mówi o Ukrainie? Diagnoza i perspektywy ukraińskiej polityki. Komentarze OSW*, 2014. 01. 17. 4. o.

¹³ Moszkva eddig a hitelből mindössze 3 milliárdot utalt át Kijevnek. Kublik, Andrzej: *Ukraina i Rosja nakrećają spiralę wzajemnych kłopotów. Gazeta Wyborcza*, 2014. 01. 27.

¹⁴ Az ukrán parlament a 2014-es költségvetésben 22%-kal megemelte a szociális kiadások egy részét és a mezőgazdasági támogatásokat, Janukovics elnök pedig 10%-kal javasolta csökkenteni a gáz és a központi fűtés árát. Kublik, Andrzej: *Ukraina i Rosja nakrećają spiralę wzajemnych kłopotów. Gazeta Wyborcza*, 2014. 01. 27.

¹⁵ *Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки.* Комітет з економічних реформ при Президентові України. 2010.; a reformokról lásd még Matuszak, Sławomir – Sarna, Arkadiusz: *Od stabilizacji do stagnacji. Próby reform Wiktora Janukowicza. Punk Widzenia*, no. 32, 03/2013, OSW, Warszawa, 2013. 45 o.

¹⁶ Ludvig Zsuzsa: *Ukrajna csődökkel – a gazdasági és politikai válság együttes hozadéka.* In Wiener Csaba (szerk.): *A globális válság: hatások, gazdaságpolitikai válaszok és kilátások.* 7. kötet. Válság Oroszországban és Ukrajnában: eltérő válságkezelési lehetőségek. 72–91. o.

¹⁷ Olszański, Tadeusz A.: *Sąd Konstytucyjny przywraca system prezydencki na Ukrainie. OSW Analizy*, 2010. 10. 06.

¹⁸ Matuszak, Sławomir – Sarna, Arkadiusz: *Od stabilizacji do stagnacji. Próby reform Wiktora Janukowicza. Punk Widzenia*, no. 32, 03/2013, OSW, Warszawa, 2013. 45 o.; Matuszak, Sławomir: *Demokracja oligarchiczna. Wpływ grup biznesowych na ukraińską politykę. Prace OSW*, no. 42. 09/2012. 2012.10.16.

már elszenvedte az ukrán gazdasági teljesítmény közel 60%-ának elvesztését.¹⁹ Az ukrán emberek tehát már jó ideje állandó szociális feszültségek között élték/élik az életüket, s ez a politikai tiltakozásoknak általában rendkívül jó gyúanyag.

A Majdan-mozgalmat a Janukovics-rezsim valójában csak a november végi fordulatot követően kezdte el komolyan venni. Bár december elején a tüntetőkkel szembeni kivárás lett a hivatalos politika, a kormány számos eszközt igyekezett bevetni a tüntetők megfékezésére. A közvéleményt például az elnököt és a kormányt támogató ellentüntetések szervezésével, illetve a Majdanon tüntetők lejáratásával próbálta maga mögé állítani, s technikai, illetve adminisztratív eszközökkel igyekezett megakadályozni az állandóan a majdani sátortáborban tartózkodó tiltakozók ellátását. Emellett már ekkor előszeretettel alkalmazott országszerte fizetett provokátorokat, sportklubokból és a szurkolók közül verbuvált kormánypárti huligánokat a tüntetőkkel és szimpatizánsaikkal szemben. Ezeket a provokátorokat – a 2013 májusában újságírókra támadó Vadim Titusko neve után – *tituskik*nek nevezi az ukrán köznyelv, s ma már a nemzetközi média is.²⁰ A tituskikkal szemben – akiknek tevékenységét például a YouTube közösségi videómegosztó oldalra feltöltött felvételekkel igyekeznek leleplezni a tiltakozók – november óta óriásira nőtt a társadalmi közutálat. Részben módszereik miatt (áldozataikat elrabolják és elhurcolják, vagy elhagyatott területeken csoportosan támadják meg, az általuk elkövetett erőszakos cselekményekkel, rongálásokkal a nyilvánosság előtt a tüntetőket vádolja a hatalom), részben pedig azért, mert megvert és megkínzott áldozataik közül többen is meghaltak az elmúlt két hónap során.²¹ Itt hívjuk fel a figyelmet arra, hogy már egy december közepi közvélemény-kutatás is egyértelműen jelezte, hogy a 2013. november 29. után a majdani tiltakozókhoz a legnagyobb számban az ártatlanokkal szembeni erőszak miatt csatlakoztak az ukránok.²² Vagyis a hatalom már ekkor számolhatott azzal, hogy az erőszak fokozása csak erősíteni fogja a tüntetők ellenállását. Számos elemző szerint számolt is, mert a tüntetőkkel szemben csupán olyan mértékű erőszakot kívánt bevetni, amely alkalmas arra, hogy a közvélemény szemében lejárossa őket, még inkább pedig az ukrán ellenzéki pártok őket támogató vezetőit, akik közül többen Viktor Janukovics potenciális kihívóinak számítanak a 2015. márciusi elnökválasztáson, s akikkel december közepétől egyre többet foglalkozott az ukrán és a nemzetközi média.²³

Külön meg kell említenünk a kormányzat tiltakozókkal szembeni jogi lépéseit. Nem csupán a tüntetők és szimpatizánsaik letartóztatására és elítélésére gondolunk, hanem sokkal inkább az olyan lépésekre, mint a Vitalij Klicsko 2015-ös elnökjelöltségét kizáró adótörvény²⁴, illetve az alapvető állampolgári szabadságjogokat – a szólásszabadságtól kezdve a gyülekezési szabadságig – durván csorbító törvénycsomag 2014. január 16-i elfogadása.²⁵ Ez utóbbi – melyet a parlament alkotmányosértő módon fogadott el – azért vált különösen fontossá, mert a vele szembeni januári tiltakozás, a hatalom erre adott erőszakos – halálos áldozatokat is követelő²⁶ – válasza, illetve ennek hatására a tiltakozás eszkalációja késztette végül meghátrálásra a Janukovics-rezsimet.

¹⁹ Sz. Bíró Zoltán: *Ukrainai dilemmák*. HVG.hu, 2013. 12. 10.

²⁰ *From Maidan To Berkut: A Ukraine Protest Glossary*. RFL/RL, 2013. 12. 04.; *Ukraina ultrái*. Dohoto.blog.hu, 2014.01.28.

²¹ Radziwinowicz, Waclaw – Gawlik, Pawel: *Ukraina. Janukowycz nie chciał rozmawiać z opozycją. Porwania aktywistów, znany dziennikarz opuszcza kraj*. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 01. 21.; Gawlik, Pawel: *Kim był Jurij Werbicki porwany ze szpitala i zabity*. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 01. 22.; Kościński, Pawel – Wilgocki, Michał: *Tituski, bandyci na usługach ukraińskiej władzy, łapani i zawstydzani*. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 01. 23.; Tymots, Ihor: *Męczennik ze Lwowa. "Zamordowali go, bo nie chciał być niewolnikiem"*. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 01. 25.

²² Iwański, Tadeusz: *Ukraina: Majdan na rozdrożu*. OSW Analizy, 2014. 01. 08.

²³ Konończuk, Wojciech – Olszański, Tadeusz A.: *Co Majdan mówi o Ukrainie? Diagnoza i perspektywy ukraińskiej polityki*. *Komentarze OSW*, 2014. 01. 17. 6. o.

²⁴ *Adótörvény gátolhatja Klicsko indulását*. *vg.hu*, 2014. 01. 14.

²⁵ Olszański, Tadeusz A. – Konończuk, Wojciech: *Eskalacja sytuacji w Kijowie*. OSW Analizy, 2014. 01. 22.

²⁶ Wilgocki, Michał: *Serhij, Michail, Roman i Jurij. Zginęli i stali się męczennikami Majdanu*. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 01. 29.

A törvénycsomag elfogadása miatti tiltakozások idején vetődött fel először nyíltan a kormányzat egyes képviselőinek részéről a rendkívüli állapot bevezetésének eshetősége.²⁷ A megfigyelők szerint azonban erre valójában több szempontból sem kerülhet sor. Az ukrán haderő jelenlegi állapotában valószínűleg nem lenne képes a bevezetésére, a hadsereg vezetőinek egy része nem is akar részt venni egy ilyen lépésben, Janukovics elnök pedig nem bízik a tisztikar lojalitásában. Ami azonban ennél is fontosabb: a hatalom és a hatalomhoz kapcsolódó ukrán oligarchák egy része sem támogatja ezt a megoldást, mert mindenképpen el kívánják kerülni, hogy a Nyugat szankciókat vezessen be Ukrajnával szemben (vízumkorlátozás, számlák befagyasztása stb.), márpedig egy rendkívüli állapot bevezetése esetén ilyenre mindenképpen sor kerülne.²⁸ Bármelyik magyarázat is a meghatározó, valamennyi egy felé mutat: a Janukovics mögött álló, hatalmat birtokló politikai csoport korántsem egy olyan zárt, monolit egység, miként azt az elnök a tüntetők és a külvilág felé mutatni kívánja. Ráadásul politikai háttérük megosztottsága és a képviselői között fennálló véleménykülönbségek már igen korán érzékelhetővé váltak. Elég talán jeleznünk, hogy a 2013. november 30-i brutális rendőrtámadást követően („a bűnüldöző szervek brutális intézkedései miatt az európai integrációt támogató tüntetés feloszlata során”²⁹) lemondott posztjáról Szergej Levocskin, az elnöki adminisztráció vezetője (vele az utolsó „nem donyecki” politikus távozott az elnök közvetlen környezetéből). December 13-án pedig Rinat Ahmetov – az egyik leggazdagabb és legbefolyásosabb ukrán vállalkozó, akinek a Régiók Pártja mintegy 50 parlamenti képviselőjére van döntő befolyása – jelentette ki, hogy az ukránoknak joguk van a tiltakozásra, s szólította fel valamennyi felet a dialógusra.³⁰ Mindezt azért tartjuk kulcsfontosságúnak, mert a tiltakozásoknak a kormányhatalom által alkalmazott erőszakra adott reakcióként erősödő hullámai mellett alighanem az elnök mögött álló politikai csoportosulás belső megosztottsága volt a legfőbb oka Janukovics január végi meghátrálásának.

A konfliktus kiéleződése és a kompromisszum

A január 16-i törvények elfogadása miatt megerősödött tiltakozás felszámolására tett kísérlet 2014. január 19–23. között tartós és nyílt utcai harcba torkolt a parlament és kormány épületeinek helyet adó Hrusevszkij utcában a speciális rohamrendőrség és Majdan-mozgalom önvédelmi egységeit alkotó, elsősorban a szélsőjobboldali csoportok között.³¹ A meglepően kiegyensúlyozott és elhúzódó összetűzéseknek több lényeges következménye is volt. Az utcai harcokban négy tüntető életét vesztette (bár a hatalom nem ismeri el, valószínűleg rendőrségi orvlövészek golyói végeztek velük), egyet pedig ismeretlen tettesek elhurcoltak és megöltek. A halálos áldozatok miatti társadalmi felháborodás ismét országos lendületet adott a tiltakozásoknak, ezúttal azonban már a kelet-ukrán területekre is kiterjedve.³² Tíz nyugat- és közép-ukrajnai megyében a tiltakozók kormányzati középületeket foglaltak el. A tüntetőknek, még inkább pedig az utcai önvédelmi csoportoknak a speciális rohamrendőrséggel szembeni kitarthatása, illetve az országossá nőtt tiltakozás láthatóan meglepte a hatalmat, így a három ellenzéki párt vezetőinek január 23-án nem csupán egy informális tűzszünetet sikerült kicsikarniuk, hanem azt is, hogy a belső és a nemzetközi nyomásnak egyre inkább kitett Viktor Janukovics közvetlen tárgyalásokat kezdjen követeléseikről. A tárgyalások négy fordulóján átmeneti kompromisszum született a felek között a kormány lemondásáról (28-án megtörtént), a január

²⁷ Rendkívüli állapot kihirdetésével fenyeget az ukrán igazságügyi miniszter. *Euronews*, 2014. 01. 27.; Rendkívüli állapot jöhet Ukrajnában. *Index.hu*, 2014. 01. 28.

²⁸ Janukowycz użyje siły? "Stan wyjątkowy mało prawdopodobny" *Dziennik.pl*, 2014. 01. 28.

²⁹ Az ukrán miniszterelnök felháborodott a Függetlenségi téri események kapcsán. *Oroszország Hangja*, 2013.11.30

³⁰ Ахметов призвал власть и оппозицию сесть за стол переговоров. *ZN.ua*, 2013.12.13.;

Ахметов призвал политиков "остудить головы" и сесть за стол переговоров. *Unian.net*, 2013.12.13.

³¹ Sytuacja na Ukrainie, 27 stycznia. Notatka Specjalna OSW, 2014.01.27.; Sytuacja na Ukrainie, 27–28 stycznia. *Notatka Specjalna OSW*, 2014. 01. 28.; Konończuk, Wojciech – Olszański, Tadeusz A.: *Kryzys na Ukrainie: pierwszy krok do kompromisu*. *OSW Analizy*, 2014. 01. 29.

³² A rendszerkritikus tiltakozó mozgalmak kelet-ukrajnai kiterjedése a legerősebb élő cáfolatát adja azoknak a nemzetközi médiában megjelenő véleményeknek, amelyek – megítélésünk szerint felelőtlenül és Ukrajnát egy-fajta prédának tekintve – Ukrajna esetleges szétesésével számolnak a jelenlegi válság kapcsán.

16-i antidemokratikus törvények parlament általi visszavonásáról (29-én megtörtént), a tiltakozókra vonatkozó amnesztiáról (29-én részlegesen megtörtént), illetve az ukrán politikai rendszer parlamenti–elnöki rendszerré való átalakításáról (tárgyalásos előkészítése 29-én megkezdődött). Janukovics elnök ugyanakkor elutasította az előrehozott elnöki és a parlamenti választások lehetőségét, az ellenzék pedig visszautasította az elnök által felajánlott miniszterelnöki (Jacenyuk) és miniszterelnök-helyettesi (Klicsko) posztot.

Fontos jelezni, hogy az említett átmeneti kompromisszum nem szüntette meg a politikai válságot Ukrajnában, csupán annak az esélye csökkent némileg, hogy visszatérjen a január 19–23. közötti erőszakos szakaszához. Ebben, úgy tűnik, jelenleg a hatalom is érdekelt, mivel számolnia kell azzal, hogy a konfliktus erőszakos megoldására tett újabb kísérlet valószínűleg csak tovább eszkalálná a tiltakozási hullámot, s még mélyebbé tenné a politikai eliten belüli törésvonalakat. A politikai harc tehát – más eszközökkel, de – folytatódik, amit jól jelez, hogy a parlament nem az ellenzéki pártok feltételek nélküli amnesztiakövetelését fogadta el, hanem a kormánypártoknak azt a javaslatát, amely az amnesztiát az elfoglalt kormányzati középületek elhagyásához köti. Janukovics elnök pedig egyelőre láthatóan húzni fogja az időt, betegszabadságának bejelentése mögött ugyanis az állhatott, hogy ne azonnal kelljen aláírnia a parlament által elfogadott amnesztiatörvényt.³³ Vagyis a hatalom ismét kivárára és arra játszik, hogy megváltozzon a tüntetőkről kialakult pozitív hazai és nemzetközi kép. Bizonyos jelenségek ez utóbbit kétségtelenül megkönnyítik. Így például a Szabadság párt bizonyos nyilatkozatai és megnyilvánulásai, vagy a január 19–23. közötti események, amelyeknek a főszereplői az ukrán szélsőjobb csoportjai voltak, akiknek a brutális harciassága érezhetően meglepte a nemzetközi közvéleményt is. Egészen biztos, hogy ezt a meghökkentést igyekeznek majd meglovagolni az ukrán kormányzat és a Janukovics-rezsimmel szimpatizáló orosz média, mind gyakrabban jellemezve agresszívként, militánsként, Ukrajna kettészakadását támogató radikális nacionalistaként³⁴, sőt antiszemitaként³⁵ a majdani tüntetőket.

Az ukrán válság perspektívája szempontjából az alábbi, egymással összefüggő problémákra érdemes figyelni. Egyrészt cseppet sem biztos, hogy az ellenzék és kormányzat között körvonalazódni látszó kompromisszummal valóban sikerül csökkenteni a tiltakozások intenzitását. Másrészt az ellenzéknek a parlamentáris–elnöki rendszerhez (vagyis a 2004-es alkotmányhoz) való visszatérésre vonatkozó követelését (ami magában foglalná az előrehozott választások kiírását is) a hatalom egészen biztosan sokkal nehezebben fogja teljesíteni, mint a január 16-i törvények visszavonását, vagy az amnesztiatörvény elfogadását.³⁶ Harmadrészt a parlamenti–elnöki rendszer visszaállításával az ellenzéki pártoknak még nem lesz programja. Végül pedig – s magunk részéről ezt tartjuk a legfontosabbnak – világosan kell látni, hogy Ukrajna válsága nem oldható meg hatékony külső, nemzetközi segítség nélkül.

2014. január 31.

³³ Végül január 31-én írta alá. [Gyorshír: Janukovics aláírta az amnesztiatörvényt](#). *HVG.hu*, 2014. 01. 31

³⁴ A jelenségről lásd Justyna Sobolewska: [Majdan = ukraiński nacjonalizm? Zrozumieć Ukrainę](#). *Polityka.pl*, 2014. 01. 27.

³⁵ Ennek kísérletéről lásd [Страха ради иудейска](#). *Grani.ru*, 2014. 01. 27.

³⁶ Konończuk, Wojciech – Olszański, Tadeusz A.: [Kryzys na Ukrainie: pierwszy krok do kompromisu](#). *OSW Analizy*, 2014. 01. 29.